

BØRNEFABRIKKEN

Mellemkrigsdystopiens kritik af den spæde velfærdsstat

Mellemkrigstidens Sverige danner ramme for en række interessante debatter om samfundets rolle i en ny fordeling af produktivt og reproduktivt arbejde. Det er i disse år, at de første visioner om den skandinaviske velfærdsstat tog form. Begrebet *folkhem* florerede i den offentlige samtale i Sverige, og ideer om en ny samfundsøkonomi blev diskuteret under betegnelsen *planhushållning* (Björck 49-50; B. Carlson 4).¹ Således begyndte den hjemlige sfære at optage en ny plads i statsapparatet, og Sverige havde i den forbindelse en ret programmatisk tilgang til at skabe den nordiske model. I debatten ses det således, at staten både skal fungere som den nye familie og føre en proaktiv familiepolitik med henblik på at skabe nye institutioner, belønne gode familiestrukturer og helt konkret øge fødselsraten (A. C. Carlson xi).

I denne artikel vil jeg undersøge, hvordan disse nye syn og praksisser angående familie og stat portrætteres og kritiseres i den litterære anti-utopi,

1 I Helen Charman's *Mother State* beskrives velfærdsstaten – og i den forstand morstaten – hovedsageligt som et efterkrigsfænomen, men mange af de centrale debatter begyndte allerede før første verdenskrig og var i fuld gang i mellemkrigsperioden. Jeg foreslår i det følgende, at man må forstå netop denne periodes omvæltninger for at forstå det værdisæt, som de nye statsmodeller baserede sig på (Charman xxv).

en undergenre som blev særligt populær i mellemkrigstiden, og som ofte forstås som central for den litterære dystopi (Claeys 5). Jeg vil analysere de måder, staten tildeles en moderrolle i Karin Boyes *Kallocain*, og se på hvordan forholdet mellem mor (staten) og barn (borger) forbindes med homogenitet gennem en standardiseret og velreguleret hverdag i romanens dystopiske samfund. Indledende viser jeg lignende forælder-barn-relationer mellem stat og borger i to andre dystopier og deres samtid, nemlig Rose Macaulays noget mindre kendte *What not – A Prophetic Comedy* (1919), og Jevgenij Zamjatsins klassiske *Vi* (1924). Begge værker har nemlig fokus på både økonomisk rationalitet og statens forælderrolle, og de illustrerer dermed en udvikling, der er bredere end den svenske case, og som går på tværs af spektrummet fra socialisme til markedsøkonomi. Boyes roman er dog særligt relevant for beskrivelsen af staten som moder og moderen som stat, fordi oprøret og modbilledet i denne roman også tegnes gennem moderkærlighed – og langt tydeligere end i de øvrige to romaner. Artiklen bidrager således på to måder til den eksisterende forskning om mellemkrigstidens dystopier generelt og Boyes roman specifikt, dels ved i tråd med dette temanummer at analysere statens forælderrolle og den kritik, som dette greb muliggør – noget som den tidligere forskning ikke har tematiseret klart – dels ved at rette fokus mod kritikken af velfærdsstatens spæde form, særligt udviklingen i økonomividenskaben og i statistik, snarere end af de totalitære samfund i Sovjet eller Nazityskland, som oftest fremhæves som kritikens objekt i dystopierne (Svedjedal 494–95; Rosenqvist 86–116; Gottlieb; Claeys 337). Dette betyder naturligvis ikke, at disse læsninger er forkerte – der er oplagte paralleller til både Sovjet og Nazityskland. Men det betyder, at dystopierne, herunder Boyes, kan læses som en kritik af mange forskellige systemer, såvel som af mere gennemgribende tendenser, og at kritikken af den svenske samtid er underbelyst. Med litteraten Johan Klingborgs ord, så antyder romanen at “*metoderna för att styra befolkningen överlappade*” mellem Sverige og eksempelvis Nazityskland (208). Og det jeg vil undersøge i det følgende, er nogle skyggesider af de mange gode udviklinger, som velfærdsstaten bragte med sig, ikke mindst for kvinderollen.

Min analyse af *Kallocain* består af tre hoveddele: Første del handler om staten som forælder; anden del handler om borgerne som børn, dvs.

deres selvforståelse og projektionen af forælderrollen på staten; og tredje del handler om det modbillede, som skrives frem i løbet af romanen. Jeg anvender undervejs psykoanalytisk tænkning til at koble ideen om morstaten til *Kallocains* samfundskritik og diskuterer dette mod tidligere psykoanalytisk orienterede læsninger. I forlængelse heraf er en vigtig pointe den dobbelthed, som ligger i moderarketypen, nemlig moderen som kærlig omsorgsgiver og kvælende omklammer – det C. G. Jung kalder for “den kærlige og den frygtelige mor” (Jung 82, min oversættelse). Netop Jungs version af psykoanalysen understreger en sådan dobbelttydig moderarketype som fundamental for hele moderkomplekset, og jeg trækker derfor hovedsageligt på den jungianske tænkning (Jung 75-85). Men ideen om den kvælende moder og om den stærke og symbiotiske moderbinding løber også gennem både Sigmund Freuds og Jacques Lacans tænkning. Den udgør desuden en central del af teorien om ødipuskomplekset (se Borch-Jacobsen; Rösing). Jeg slutter derfor med at diskutere, hvordan Boyes roman fremstiller denne arketypiske dobbelthed i forhold til samfundet, nemlig ved at moderfiguren optræder både i forhold til det dystopiske samfund og i relation til modbilledets beskrivelse.

Kallocain er som nævnt skrevet i en periode, hvor samfundskontrakten genforhandles på tværs af økonomisk tænkning, internationale konflikter og de nye samfundsmodellers kønsroller. I forhold til det sidste fokus, altså forandringen i kønsroller, er ideen om moderstat versus faderstat vigtig. Problemet med reproduktion i form af faldende fødselsrater og med organiseringen af det reproduktive arbejde – historisk forstået som moderens domæne – går igen i en meget stor del af periodens dystopier, ligesom det tematiseres i senere spekulativ fiktion. Fra nyere tid kan nævnes romanerne *The Handmaid's Tale* (1985) af Margaret Atwood og *Children of Men* (1992) af P. D. James (begge filmatiseret i dette årtusind) som oplagte eksempler, hvor spørgsmålet om samfundets regulering af reproduktion i endnu højere grad portrætteres gennem faldende fertilitet – noget som er centralt for den kontekst, mellemkrigsdystopierne skrev sig ind i, og for de politikker som formede den tidlige velfærdsstat. Statens forhold til befolkningens reproduktion er således noget, som fortsat behandles i dystopiske værker.

KALLOCAIN OG MELLEMKRIGSTIDENS DYSTOPIER

Kallocain tager form som en serie optegnelser, som hovedpersonen gør i fangenskab, mere end tyve år efter romanens begivenheder udspiller sig. Fortælleren præsenterer indledningvist sit projekt med at nedfælde sin historie og påpeger som det første, at den må “verka meningslös på många” (Boye 5). Narrativet beskrives af jeg-fortælleren som hans “underliga arbete med det förflutna” (Boye 6). Ifølge ham selv er det fornuftsstridigt og har ikke nogen tydelig retning. Fortælleren, som hedder Leo Kall, beskriver desuden, at han gennem tyve år har arbejdet som kemiker for den stat, som holder ham fangen, nemlig Universalstaten – Verdensstatens fjende. Han lever et asketisk liv, og beskriver ingen anden social kontakt end den, han har med sine fangevogtere og enkelte sammenkomster med andre videnskabsmænd, som behandler ham “hövligt och sakligt, om än något nedlåtande för min främmande nationalitets skull” (Boye 6). Han mener dog ikke, denne livsform adskiller sig betydeligt fra hans tidligere liv i såkaldt frihed, om end han savner sin tidligere kone og børn.

Narrativet kredser om den opfindelse, han gjorde tyve år tidligere, da han nærmede sig de fyrre, nemlig stoffet *kallocain*, et sandhedsserum opkaldt efter ham selv. Han lever og arbejder på dette tidspunkt i Verdensstaten, og her i starten af hans beretning er han loyal borger, eller medsoldat, som det kaldes. Arbejdet med at få godkendt *kallocainet* til brug i retslig sammenhæng fører ham på en rejse til Verdensstatens hovedstad, samtidig med at hans eget blik på samfundet og dets ideologi begynder at skifte. En ny ide om eksistensens mening begynder derefter at vokse frem – i hovedpersonen selv og i folk omkring ham. Han forstår langsomt, hvordan samfundet producerer angst borgere, som umuligt kan leve op til ideen om statens ideelle “medsoldat”. Kalls gryende bevidsthed kan derved ses som parallel med en erkendelse af en forælders umulige krav og et opgør med ideen om, at den rette adfærd vil udløse den attråede kærlighed eller anerkendelse. Samtidig betyder denne narrative ramme, at bogens kritik i høj grad er sammenfaldende med Kalls tanker og udvikling. Den velregulerede hverdag i Verdensstaten beskrives på bogens første sider, og den vil jeg se nærmere på efter et kort blik på den internationale kontekst.

Rose Macaulays satiriske *What not* fra 1919 finder sted i en ikke nærmere specificeret periode efter første verdenskrig. Plottet følger genrekonventionen i den antitotalitære dystopi, nemlig at en hovedkarakter forfølger en kærlighed, der går imod regimets interesser (Horan 6). I *What Not* udspiller affæren sig mellem to statsansatte: en fuldmægtig ved navn Kitty Grammont, som er romanens hovedperson, og den såkaldte hjerneminister Nicholas Chester. Deres romance strider mod statens storstilede projekt med at hæve befolkningens intelligensniveau under parolen, at det var dumhed som førte til den første verdenskrig. Dette projekt udføres mest tydeligt gennem økonomiske belønninger for genetisk attråværdige børn og tilsvarende bøder for genetisk uønskede børn, hvor denne genetik defineres gennem forældrenes intelligenskategoriseringer. Hele befolkningen er nemlig inddelt i kategorier fra A+ til C- og allernederst de ukategoriserede, og til sidstnævnte gruppe hører Nicholas, som trods sit A+ intellekt ikke anses som værdig til at reproducere sig, da han har såkaldt "mental deficiency" i sin nærmeste familie. Omvendt er Kitty A+ kategoriseret og forventes derfor at føde kloge børn til det nye samfund. Da de begge arbejder for at fremme disse love og politikker, ender deres affære i en skandale, som får hele systemet til at falde fra hinanden.

Macaulays satire forholder sig derved meget eksplicit til eugenik og genetik, noget som samtiden havde stort fokus på (Kevles 92-93; Bland og Hall). Romanen beskriver desuden en anden del af arbejdet med at skabe den optimale befolkning, nemlig de "mind-training courses", som Kitty selv arbejder med at promovere. Ministeriets propagandasektion sælger disse kurser gennem løfter om en meningsfuld tilværelse; løfter, som romanens plot og tone udstiller som temmelig tomme. På en plakat står der for eksempel følgende efter en serie vidnesbyrd:

Hvordan skal visdom findes, og hvor er forståelsens sted? Sådan spurgte den gamle verdens prædikant, og fik intet svar, for dengang var der intet. Men nu er svaret undervejs. Visdom skal findes i Regeringens HjerneTræningsKursus – H.T.K., som det kærligt kaldes af tusindvis af mænd og kvinder, der drager fordel af det. (Macaulay 35-36, min oversættelse).

Staten har i *What Not* således påtaget sig at ensrette samfundets reproduktion både med henblik på familiepolitik, genetik og opdragelse, hvor "visdom" og "forståelse" uddeles på statsregulerede kurser.

Perioden var kendetegnet ved, at økonomividenskaben begyndte at arbejde med velfærdsøkonomi og senere makroøkonomi og økonometrik (Backhouse og Tribe; Qin 8), hvor modeller, statistik og sandsynlighedsteori spiller centrale roller, og samfundet i langt højere grad betragtes som en enhed, der kan reguleres med disse værktøjer. Når vi i Macaulays tidlige dystopi ser staten som familieplanlægger og opdrager, afstraffer og belønner på en måde, der centrerer sig om at opdyrke en økonomisk rationalitet ofte i kontrast til følelser, og om at strømline populationen ved hjælp af statistisk regulering, kan det ses som en kommentar til statens nye proaktive rolle i denne periode (Keil 65-67), såvel som til økonomiske styringsteknikker. Romanens hovedplot opponerer mod ideen om, at intelligensregulering, økonomisk rationalitet og "H.T.K." kan løse de opgaver, der i romanen knytter sig til at skabe fred og opnå visdom og mening i livet.

I den mere ekstreme ende af totalitarismespektret finder man Jevgenij Zamjatsins *Vi*, som er skrevet i 1920, men først udgivet i 1924. Romanen er både stilistisk, narrativt og politisk mere kompliceret end Macaulays, og den er også mere dyster i sin tone. Ligesom *What Not* og *Kallocain* handler *Vi* om en gryende erkendelse hos hovedpersonen, D-503. Han er forfatter til de dagbogsoptegnelser, der udgør bogens form. I begyndelsen nedfælder han dem som en loyal borger, der skal skrive panegyrisk om staten. Plottet har også her en romantisk komponent, nemlig kvinden I-330, som får D-503 med i en oprørsbevægelse. Der er dog også indikationer af, at dagbogsoptegnelserne selv, altså praksissen med at skrive, fremmer D-503s udvikling (Vaingurt 116), noget som adskiller sig fra *Kallocains* fortællestruktur, hvor optegnelserne finder sted retrospektivt.

Narrativet er en veritabel hitparade i jungianske arketyper,² og teksten peger på mange måder mod det ubevidste som tema: blækklatmotivet,

2 Christopher Collins' korte og koncise læsning anvender Jungs begreber, deriblandt arketyperne og mytologien, til at foreslå *Vi* som en samtidsdiagnose af den fremmedgjorte, rationelle borger.

månen som gennemgående figur, de to mig'er som D-503 beskriver, det ukendte som signaleres gennem "X"-motiver og dermed forbindes med hans matematikeridentitet, og den gradvise afmontering af hans tidligere overbevisninger. Vi fremstiller dermed den barnlige borger som en, der er ubekendt med eksistensen af det ubevidste – og peger i forlængelse heraf på, at vejen til frihed og voksenliv indebærer en konfrontation med ens egen psyke, ikke ulig den som *Kallocain* præsenterer. I narrativet er der to moderskikkelser, som er internt forbundne, nemlig staten og portnersken.

Portnersken holder vagt ved D-503s bygning og noterer alle numrenes kommen og gåen. Hun omtales som "kontrolløren" og går under navnet U- (Zamjatin 53). Som modvægt til den udvikling, D-503 gennemgår, forsøger hun at stoppe hans forandring og bevare ham i Enhedsstatens fællesskab. En aften, hvor han sidder ved sit bord for at skrive, kommer hun ind for at tale med ham. Vi får her at vide, at hun "arbejder på Børneopdragelsesfabrikken" og "holder meget af børnene," og derfor må hun melde deres narrestreger til Vogterne, Enhedsstatens politi, da "den sværeste og højeste kærlighed, det er strengthed" (Zamjatin 125). Samtalen mellem dem understreger, at hun også ser sig selv som opdrager for D-503. Om den nært forestående rituelle Enstemmighedens Dag, siger hun således:

- ... Og desuden: skulle De have brug for det, så skal jeg nok på dagen holde mig i nærheden af Dem, jeg kan overlade mine skolebørn til en anden og være sammen med Dem, for De er jo, min kære, De er jo også et barn og De har brug for...
- Nej, nej, jeg rystede hende af mig, ikke tale om! Så ville De da for alvor anse mig for at være et barn, for at være aldeles ubehjælpssom... Ikke tale om! (Zamjatin 126).

Som børnefabrikant i statens tjeneste, og som kontrollant for D-503s bygning, figurerer U- som et billede på staten og fremhæver samtidig dens dominerende rolle i det reproduktive arbejde. I takt med, at D-503s gamle persona opløser sig, og han forelsker sig i I-330, opfører U- sig dog mere og mere incestuøst. Til sidst vender dynamikken mellem dem; hun har ikke indrapporteret hverken D-503 eller I-330 til Vogterne, fordi, som hun siger: "jeg var bange for at hvis hun blev... at De ville, så ville... at De ville holde op med at el... Åh, jeg kan ikke – det ville jeg ikke kunne holde ud!" (Zamjatin 213).

Som en forlængelse af Staten er U- altså mere afhængig af D-503, end han er af hende, selvom hun forsøger at fastholde ham i rollen som barn. Parallellen mellem U- og staten bliver endnu tydeligere i en passage hen mod slutningen, hvor D-503 reflekterer over konsekvenserne af det oprør, han nu er en del af, og forstår, at han om lidt vil rive nogle andre numre ud af deres tryghed, "af Enhedsstatens moderlige favn" (Zamjatin 198). Det russiske ord, der bruges, er *грудь*, som betyder bryst, men som også kan referere til både hjerte i metaforisk forstand og til mælkekirtler. Staten er altså moderbrystet, mælke-, tryghed- og omsorgsgiveren, men også incestuøs og besidderisk.

I den tidlige sovjetiske kontekst, som Zamjatins roman retter sig mod, udviklede man i disse år sandsynlighedsteori og statistik, som skulle bruges til den nye planøkonomi, og man skabte desuden teorien om den "nye sovjetiske mand," hvis etos skulle være rationalitet og kollektivitet (Barnett, ch. 2; Soboleva). Maja Soboleva beskriver en tidlig teori om dette menneskes rationalitet således: "Proletariatet udvider spontant normerne for rationalitet til alle samfundslivets områder, inklusive politik." (Soboleva 69). I sammenhæng med statens moderrolle, ser vi således denne "rationalisering," og i *Vi* resulterer dette i en ensretning, som er så ekstrem, at selv borgernes bevægelser, når de spiser, beskrives som synkroniserede (Zamjatin 17).

I både *What not* og *Vi* ser vi således en stat, som intervenserer i kærlighedsrelationer, børneopdragelse og familiestruktur, samt, i *Vi*, i hverdagens tidsstyring. Samtidig er disse interventioner knyttet til matematik, statistik og økonomisk rationalitet, tre begreber som i samtiden var i rivende udvikling i relation til de statsformer, man ønskede at skabe. Hvis vi tænker i stereotype forståelser af far og mor, kan man her både tale om en morstat og en farstat, men det er særligt karakteristisk for perioden, at staten indtager en ny rolle i forhold til familiestrukturer og reproduktion, som ellers historisk set har tilhørt den private sfære, moderens domæne.

STATENS ROLLE FOR BORGEREN I KALLOCAIN

Karin Boye's *Kallocain* er skrevet lidt senere end de andre to værker, nemlig under optakten til anden verdenskrig. Krig er hele tiden i horisonten i

bogens fortælling, blandt andet gennem lavere madkvalitet og mere samfundstjeneste, og i modsætning til de øvrige to værker kaldes borgerne for "medsoldater" snarere end for numre eller borgere.

Den lurende krig ændrer dog ikke på, at *Kallocain* portrætterer et gennemorganiseret samfund, hvor produktion, hverdag og forbrug er centralt orkestreret. Som nævnt har den tidligere forskning primært læst bogen som en kritik af Nazityskland og sovjetkommunismen, indimellem med en kort kommentar om, at der også er paralleller til den svenske samtid (se f.eks. Hammarström 213; Rosenqvist 104–05). De seneste år har litteraterne Erik Erlanson og Johan Klingborg begge læst bogen som en bredere kritik af biopolitiske forhold, som ikke blot gælder totalitarisme, men som kan "utsträckas till den parlamentariska demokrati" (Erlanson 198). Klingborgs analyse viser desuden sammenhængen med Sverige meget overbevisende ved at sammenligne romanens skildring af film og propaganda med, hvordan skolefilm anvendtes i den svenske samtid. Ingen af disse går dog ind i den økonomiske videnskabs udvikling i perioden.

Boye parafraserer blandt andet Gunnar og Alva Myrdals indflydelsesrige *Kris i befolkningsfrågan* (1934), som leverede udregninger af en familiebologs minimale pladsbehov og foreslog centralisering af både produktion og konsumtion (B. Carlson 97). Jeg har argumenteret grundigere for denne kobling til økonomi andetsteds (Gammelgaard 438–47), og dette perspektiv er særligt relevant her, fordi et barn er afhængigt af netop hjemmet og husholdningen for sin materielle overlevelse, på samme måde som "medsoldaterne" er det af staten. *Kallocain* illustrerer, hvordan styringsmekanismerne bygges ind i infrastruktur og økonomisk modellering på en måde, der nærmest gør magten uundgåelig, og som samtidig naturaliserer den.

Alva Myrdal skrev desuden i diverse tidsskriftartikler om, hvordan den ideelle boform burde se ud, og hvordan hverdagen kan effektiviseres ifølge en fabrikslignende logik, gennem "kollektivhuset" eller "den kollektive bostadsform" (A. C. Carlson 61–63; Myrdal). Særligt det sidstnævnte er interessant, da Alva Myrdal netop understreger, at husarbejdet må kollektiviseres, da kvinderne nu i højere grad forventes at arbejde uden for hjemmet. Hun mener, at "Den nya lösen på alla samhällslivets fronter är ju organisation, samarbete, rationalisering" (Myrdal 602), og hun understreger dermed både

ideen om effektivisering gennem rationalisering, det kollektive ideal, og det at staten skal overtage en central del af det, der førhen var moderens arbejde. Netop den kollektive boform portrætteres ret præcist i *Kallocaïn*, med fælleskøkken, døgninstitution og standardiserede boligenheder, som vi skal se om lidt. Boyes dystopi adskiller sig dog fra de fleste andre værker i den anti-totalitære mellemkrigsdystopi, ved at frihedstrangen og bruddet med indoktrinering særligt skildres gennem kærligheden til børn og gennem ønsket om emotionel intimitet, snarere end gennem den seksuelle forbindelse, som ifølge Horan er typisk for denne genre (Horan 1). På denne måde fremstiller Boyes fortælling kærlighed – i en bredere forstand end seksualdrift – som en revolutionær kraft i et samfund, hvor loyaliteten over for staten står i kontrast til den emotionelle intimitet mellem mennesker. At en subversiv kærlighed til børnene samtidig er i fokus, gør *Kallocaïn* til en særlig oplagt case i diskussionen af idéen om en moderstat.

Kalls fortælling falder i tre hoveddele: en hvor vi får præsenteret samfundsmodellen og de centrale karakterer, og hvor de første testpersoner udsættes for kallocaïnet; en hvor Kall kommer på en rejse gennem Verdensstaten for at få stoffet godkendt til retslig brug; og en hvor han er tilbage i sin egen by, Kemistaden nr. 4, og hvor han begynder at forstå, hvad der i løbet af bogen har gryet i ham, nemlig en skepsis over for statens ideologi. I bogens første kapitler beskrives også hverdagen og familielivet. Et markant kendetegn er det standardiserede liv: "Standardvåningen – ett rum för de ogifta, två för familj – räckte gott åt alla, från de ringaste till de mest förtjänta. Huskökets mat gav mättnad åt generalen likaväl som åt den menige" (Boye 8). Tag over hovedet og mad på bordet leveres altså efter fabrikslogikker, og det samme gælder tøjet, som er ens for alle på nær de striber på ærmet, som markerer hierarkisk status, og som fortælleren desuden understreger ikke skaber nogen forskel i det materielle liv; det er kun et spørgsmål om at have agtelse for sig selv og andre (Boye 8).

Statens funktion som moder beskrives som nævnt ved den betydelige rolle staten spiller i det huslige og det reproduktive. Børnene bor kun hjemme, indtil de er syv år, hvorefter de sendes til børnelejren og blot har to hjemmeaftener i løbet af en uge. Den ældste af Leo Kalls tre børn er otte og har således allerede boet der et år. Kall bruger sågar udtrykket, at et

barn er "färdig för barnlägret" (Boye 11), når de bliver syv år gamle, hvilket understreger den produktionslogik, der karakteriserer forståelsen af både forældreskab og ægteskab. En konflikt viser sig dog ved, at han registrerer sin egen længsel efter at have børnene hjemme i længere tid, men her censurerer han hurtigt sig selv med ordene: "Jag aktade mig i alla fall för att låta någon märka min svaghet. Barnen skulle inte klaga en gång över dåligt exempel, hembiträdet skulle inte ha en slapp hållning hos husfadern att rapportera, och Linda – Linda minst av alla!" (Boye 14-15). Men mod slutningen af bogen bruger han kallocainet på Linda selv og opdager, at hun har den samme indre konflikt. Ironisk nok ender dette overgreb med at give ham den intimitet, han har drømt om hele vejen gennem plottet, ikke mindst fordi Linda efterfølgende frivilligt tilbyder ham mere af sit indre liv og derved tager ejerskab over sine bekendelser. Litteraten Ingeborg Löfgrens analyse diskuterer voldtægtsimplikationerne i denne handling og den ambivalens, som narrativet derfor efterlader os med, men påpeger samtidig, at den totalitære stat, de lever i, umuliggør en lovlig og frivillig fortrolighed (Löfgren 57-59).

Lindas sidste tale afslører netop, at hendes moderlige følelser har gjort hende illoyal over for statens ideologi. Talen er ganske lang, idet hun beskriver det gradvise skifte i sig selv gennem oplevelsen af tre forskellige graviditeter og småbørnsperioder, men allerede angående det første barn, Ossu, siger hun:

Jag visste med hela min övertygelse, att han var Statens, att han redan uppfostrades i barnvårningen hela dagen till en blivande medsoldat och att samma uppfostran sedan skulle fortsättas i barnlägret och i ungdomslägret. Frånsett arvsmassan, som jag ju visste var viktig – och i vårt fall fullt i sin ordning, så långt det kunde kontrolleras – och som ju för resten inte heller är "vår" egendom, eftersom den är ärvd från andra medsoldater före oss – så hade jag alldeles klart för mig, att hans blivande väsen berodde på hans chefer i barnvårningen, i barnlägret, i ungdomslägret, på deras eget exempel och på de regler de följde i sin uppfostran. (Boye 137).

Her findes en genetisk tankegang, som minder om den, *What Not* parafraserer, selvom den spiller en langt mindre rolle i *Kallocainet*. Den centrale pointe er, at børnene er statens (de voksne er for så vidt også statens, selv ikke deres arvemasse er deres egen), og at opvækstens funktion er at skabe

lydige medsoldater, der både følger regler og tænker ukritisk. Dette forhold til staten ændres ikke senere i livet; i en tidlig passage, hvor Kall forsøger at forklare hushjælpen om sin nye opfindelse, siger han således:

Ur tankar och känslor föds ord och handlingar. Hur skulle tankar och känslor då kunna vara den enskildes ensak? Tillhör inte hela medsoldaten Staten? Vem skulle då hans tankar och känslor tillhöra, om inte Staten, de också? (Boye 13).

På den måde er staten i *Kallocain* den ultimative forælder, både for børn og voksne. Tidligt i bogen lader Kall en offentlig bemærkning falde, hvor han beskriver den heltemodige smerte i forbindelse med Verdensstatens påtvungne adskillelse af forældre og børn. I en efterfølgende skriftlig påtale understreger staten netop et ønske om at styre både tanker og følelser, nemlig ved at en sådan smerte ikke kan tolereres:

Då en helhjärtad kämpe alltid är effektivare än en splittrad, så måste också en glad medsoldat, som varken inför sig själv eller andra medger att han offrar något, tillerkännas större värde än en nedslagen, som tynges av sitt så kallade offer, även om han döljer sin nedslagenhet; och följaktligen har vi inget skäl att upphöja medsoldater, som söker dölja splittring, missmod och personlig sentimentalitet under en behärskad mask av glädje, utan endast dem, som glada alltigenom inte har något att dölja, varemot avslöjandet av de förra är en berömvärd handling till Statens bästa. (Boye 23, kursiv i original)

Staten har altså ejerskab over både børn og voksne, og dens mål er en effektivitet, der bruges til at retfærdiggøre det ideal om "en glad medsoldat", som den promoverer. Desuden viser citatet, at staten ikke interesserer sig for, hvorvidt denne medsoldat eksisterer, eller for om ideologien er mulig at leve efter; i stedet fremhæves en stærk selektion af, hvilke borgere der anses som ønskværdige.

Den kontrollerende rolle, som staten her indtager, fortsætter hele vejen til soveværelset. Her beskriver Kall dog tidligt, hvordan hans egen oplevelse af denne overvågning gennem "polisörat" og "polisögat" i soveværelset har ændret sig:

Medan jag förut också i mina intimaste förhåvanden mest frågade efter, hur jag värderades av den Makt, som också begagnade sig av ögat på väggen, hade den makten nu mer och mer förbytt i ett besvärande påhäng just i sådana stunder.

Han angler fortsat efter anerkendelsen fra et øje, eller et blik om man vil, men nu er det i stedet Lindas vurdering, han ønsker sig (Boye 26). Den overvågning af intimsfæren, som Verdensstaten betjener sig af, ligner således den incestuøse kontrol fra en skinsyg forælder, som nok ønsker sig produktet af seksualakten, børnebørnene, men som ikke vil slippe grebet om barnet.

BORGERNES ROLLE FOR STATEN: IDEEN OM DEN IDEELLE MEDSOLDAT

Netop Kalls afhængighed af statens anerkendelse fremgår gennem andre passager og karakterer som et væsentligt træk ved livet i Verdensstaten. Som citatet ovenfor beskriver, er den ideelle medsoldat glad og mærker ikke sine ofre, men offerhandlingen spiller ikke desto mindre en helt afgørende rolle i statens diskurs og ideologi, ikke mindst gennem den organisation, som kaldes den "Frivilliga offertjänsten". Denne tjeneste optræder tidligt i bogen, da Kall bruger folk herfra som forsøgspersoner i sine første tests af kallocainet. Disse tests fremstår dog snarere som et vidnesbyrd om de triste og ensomme mennesker, som bebor Verdensstaten, end som et anklageskrift mod syndere. I romanen ses dette især gennem Kalls egen transformation, som synes at modnes gennem mange små påvirkninger, og hvor en af dem er det at lytte til de ærlige mennesker, der er under påvirkning af kallocainet. Den første forsøgsperson, offertjenestens nr. 135, begynder at græde med det samme, kallocainvirkningen indtræder, og efterfølgende fortæller han om livet som forsøgsperson i den "Frivilliga offertjänsten" – noget som tærer hårdt på ham:

- Jag är så olycklig, sade han slött. Jag vet inte vad jag ska ta mig till. Jag vet inte hur jag ska orka.
- Orka vad? frågade jag.
- Det här, alltsammans. Jag är så rädd. Jag är alltid så rädd. Inte just nu, men annars, nästan jämt.
- För experimenten?
- Ja visst – för experimenten. Just nu förstår jag inte vad jag är rädd för. Antingen gör det ont eller också gör det inte så värst ont, antingen blir man krympling eller också blir man bra igen, antingen dör man eller också lever man vidare – vad är

nu det att vara rädd för? Men jag har alltid varit så rädd – löjligt, varför ska man vara så rädd? (Boye 32)

Grundfølelsen i Verdensstaten er således angst og udmattelse, og kalloccain-bekendelserne står i kontrast til den facade, som alle medsoldaterne – inklusive Leo Kall – opretholder i deres hverdag. Et sted i bogen redegør Kall sågar for den ide, staten hviler på, nemlig mistro: "Den helige och nödvändiga grunden till Statens existens är vår ömsesidiga välgrundade misstro till varandra" (Boye 84-85). Han beskriver tidligt i historien sit blik på livet som "en trappa, där man skyndade från avsats till avsats så fort man kunde, med flämtande andetag och medtävlaren i hälarna" (Boye 6). På denne måde tematiserer beretningen en mulig risiko, når man flytter omsorgsarbejdet til det kollektive niveau, nemlig at kærlighed og tillid sættes i baggrunden, og at livets formål bliver en slags effektivitetskonkurrence. Staten portrætteres i *Kalloccain* ikke som den kærlige og frisættende forælder, men som en krævende og streng autoritet.

Netop offertjenesten er desuden et eksempel på forskellen mellem medsoldaternes facade og den underliggende angst, fordi den i princippet tilbyder sine frivillige en stærk mening i deres liv, nemlig at bidrage til samfundsudviklingen ved at ofre sig. Offertjenestens propaganda fremstår på den måde som kvintessensen af statens bud på eksistentiel mening, nemlig selvopofrelse i effektivitetens navn. Men 135 beretter om, hvordan dette føles i praksis: at den indledende mening, han oplevede, da han meldte sig, fortog sig og blev til et svagere og svagere minde, som nu er nærmest borte. Hele hans liv føles nu meningsforladt. Kall svarer ham ved at påpege, at forsøgspersonen netop selv – frivilligt – valgte offertjenesten. 135 indrømmer dette, men betoner, at han ikke vidste, hvad det betød, og videre peger han på, at hans afdeling i ungdomslejren var udsat for særlig intensiv propaganda (Boye 34). Kontrasten mellem Kalls rolle som autoritet og så 135s ærlige tale peger på præmisserne for valget som centralt: Som grundlag for deres beslutning får borgerne meget specifik information, nemlig statens propaganda, og deres valg er derfor ikke synderligt frit. 135 slutter sin tale med ordene "Man menar inte: jag orkar inte dö – för det orkar man, dö orkar man alltid, för då får man vara som man vill ..." (Boye 35).

Denne ide, "at være som man vil", indkapsler en bredere kritik, og Kall indser langsomt at alle, også ham selv, under deres statshengivenhed og tankekontrol bærer samme smerte og meningsløshed, som hans første forsøgspersoner. Således fremstår Kalls narrativ som et modsvar til ideologien om selvdisciplinering og kontrol, og til opfattelsen af, at man gennem socialisering, indskoling og frygt kan styre, hvordan mennesker føler og tænker – eller rettere, fortællingen foreslår, at det kan man måske midlertidigt, men resultatet er tristhed, ensomhed og mangel på mening. Som flere læsninger af værket påpeger, så kan man, i tråd med Boyes egen oplevelse med psykoanalyse i løbet af 1930'erne, se romanen som en slags kampskrift om konflikten mellem diskursen om et meningsfuldt og lykkeligt liv i statslig selvopofrelse og så den faktiske levede erfaring af dette liv (McDuff viii-ix; Rosenqvist 74-74). Psykoanalysens rolle for Boyes forfatterskab og for *Kallocain* bliver i særdeleshed diskuteret i litteraten Barbro Gustafsson Rosenqvists afhandling om samme, ligesom Jan C. Bouman og Karin Tivenius tilbyder en "litterär-psykologisk" læsning, der i høj grad tager afsæt i psykoanalysen, her hovedsageligt for at påvise, hvordan romanen reflekterer Boyes eget liv. Når sidstnævnte argumenterer for, at staten reflekterer en forældrefigur, er det således Boyes egen mor, de er interesserede i, og dermed tager deres læsning den politiske brod ud af *Kallocain* (Tivenius og Bouman). Som både litteraten Ingeborg Löfgren og litteratursociologen Johan Svedjedal påpeger, er denne læsning problematisk – i Löfgrens formulering er den "i det närmaste ett övergrepp i sig själv" (Löfgren 56; Svedjedal 502). Men koblingen mellem moderen og staten kan bruges på en mere dynamisk måde, hvis man i stedet læser romanen som en refleksion over, hvad det indebærer at flytte en stor del af moderrollen over i statens hænder.

Rosenqvists læsning indeholder til gengæld længere passager om det samfundssyn, som Boye var interesseret i, og som *Kallocain* undersøger, ligesom litteraturkritikeren Camilla Hammarström læser romanen "som en kritik av vissa tendenser som finns i de flesta samhällsbildningar, tendenser som får sitt tydligaste uttryck i den totalitära staten" (Rosenqvist 224-40; Hammarström 213-14). Men da Hammarström efterfølgende bruger Freud til at forstå eksempelvis overvågningen i romanen som et udtryk for det "sociala tryck vi är utsatta för även om vi inte lever i en polisstat"

(Hammarström 217), bliver "trycket" til en effekt af kultur som sådan og viser ikke sammenhængen med økonomien. Med en sådan læsning bliver det svært at forstå, hvorfor de anti-totalitære dystopier blev så populære i præcis denne periode. Og Rosenqvist knytter for sit vedkommende ikke det psykoanalytiske til det samfundskritiske gennem ideen om projektionen af staten som forælder, hverken som fader eller moder, selvom hun enkelte steder nævner kritik af, at staten overtager familiefunktionen (102, 109). Men ved at koble disse perspektiver og ved at undersøge, hvordan Boye selv gør det via en psykoanalytisk projektion i narrativet, fremtræder statens magt ikke kun i kraft af tvang og skræk, men også gennem de mere dybdepsykologiske mekanismer, som i det psykoanalytiske register typisk tilskrives forældrenes rolle. Staten fremstår i disse passager som en kontrollerende moderfigur, hvis behov altid er vigtigere end barnets/borgerens (Jung 87-88). Med dette greb får psykoanalysen både et nyt tydeligt objekt i form af den stærke moderstat, og den fremtræder som et væsentligt redskab for at udvikle en effektiv samfundskritik.

I Boyes roman er modbilledet desuden i sidste ende uundgåeligt, og det lever i hver enkelt soldat og bryder frem med tiden – således siger Kalls overordnede Rissen på et tidspunkt, at han ikke mener, at nogen over fyrrer har en ren samvittighed, en særligt interessant betragtning, da Kall selv nærmer sig de fyrrer (Boye 39). Og dette modbillede er interessant nok også koblet til moderskab.

TILLID, NYSGERRIGHED, UNYTTIGHED

Fase to af Kalls forsøg med sandhedsserummet tester, om ægtefæller vil angive hinanden i tilfælde af, at de får grund til at tro, at den anden spionerer mod staten. Men under disse forsøg støder Kall og Rissen på en sammenlutning af mennesker, som mødes og i fællesskab forsøger at opdyrke en anden væremåde; en, der er baseret på nærvær, tillid og indre liv. Som den sidste af forsøgspersonerne siger: "Från oss går det levande ut. I er går det livlösa in" (Boye 76). Kall og Rissen forsøger gentagne gange at få begreb om deres organisation, deres ledere, deres planer, men det lykkes dårligt, da disse koncepter i sig selv er imod det, som sammenslutningen stræber

efter. De overvejer, om de har at gøre med sindssyge, og Kall ender med at betegne dem som dårer. Som samtalen udspiller sig med en af de første personer: "Er sak? frågade jag. Vilka är ni då? Han skakade på huvudet med ett lite fånigt leende. – Fråga inte, sade han. Vi har inget namn, ingen organisation. Vi finns bara" (Boye 67).

Det, der kendetegner sammenkomsterne, er et fravær af den konstante angst og mistænksomhed samt et ønske om at give plads til noget andet end disciplinen og statshengivenheden. I deres centrale ritual lægger en person sig til at sove med en kniv ved sin side i en fremmed persons nærvær, og meningen med dette er: "En symbolisk mening. Genom kniven har han lämnat sig i den andres våld, och det händer honom ändå ingenting" (Boye 74).³ Både Kall og Rissen finder dette fuldkommen latterligt, og et gennemgående tema i deres samtaler med dårerne er, at de simpelthen taler forbi hinanden. Det, som den nye sammenslutning forsøger at skabe, findes ikke i Kalls begrebsverden. Og dog, for i *Kallocain* findes også andre indikationer på, hvad der hører til det indre liv; Kalls egen skamfulde videnskabslyst, hans mellemste barn Maryls særegne nysgerrighed (Boye 14, 138), og, under hans første flyrejse i et fly uden vinduer, tænker han følgende om Rissen og sig selv:

[...] men jag märkte, att han liksom jag ofta lutade sig tillbaka och lät tankarna flyga kring annat än uppsatserna och meddelandena i häftet. Själv försökte jag åtminstone slå ner min nyfikenhet, så fort den stack upp huvudet. På film hade jag naturligtvis sett gula åkrar, gröna ängar, skogar, betande får och kor, till och med flygbilder, så jag hade strängt taget ingenting att vara nyfiken på, och ändå hade jag att kämpa med en löjlig och barnslig önskan, att planet skulle haft något enda litet titthål, som man i hemlighet kunde sett ut igenom – inte därför att jag menade att spionera, utan av ren barnslig nyfikenhet. Men jag visste åtminstone samtidigt, att detta var en farlig tendens. (Boye 79).

Tankerne, der flyver adspredt, føres tilbage til en barnlig nysgerrighed, en oplevelse af nærvær. Men modbilledet i *Kallocain* betjener sig også af et

3 Anton Matejicka læser denne scene som et billede på, hvordan sammenslutningen fremhæver en kropslig skrøbelighed, som ellers undertrykkes i Verdensstaten (100).

mere religiøst register, særligt i en af bogens allersidste scener, hvor Kall forlader den fest, han deltager i, for at gå op i den friske luft. Her har han en slags mystisk erfaring: "Natten andades, natten levde, och så långt ut i det oändliga jag kunde se pulserade stjärnorna som hjärtan och fyllde tomrummet med våg på våg av vibrerande liv" (Boye 153).

Den religiøse erfaring, som danner klimaks i Boyes roman, har pen-
danter i både *Vis*, semispirituelle plot og religiøst tonede *mytologi* og i *What
nots* satire over intelligens som en ringe erstatning for visdom. Derfor er det
også interessant, at Boyes kritik af dystopisamfundet i høj grad retter sig
mod et ligeledes kvasi-religiøst begrebsapparat, nemlig den centrale plads
som selvopofrelse har i statsideologien. Omtrent midtvejs i bogen får Kall
adgang til diskussioner om propagandafilm for den frivillige offertjeneste,
og her overhører han følgende:

– Vilken dag, vilken timme av vårt liv vågar vi uppfatta som ett värde i sig själv?
Ingen. Och jag vill påstå, att denna insikt om det individuella livets värdelöshet
i sig själv har sin motsvarighet i ett allt starkare medvetande om det Högre Än-
damålets allt överskuggande krav, med andra ord i statsmedvetandets gryning i
medsoldaternas hjärnor. (Boye 98).

Individerne er til for staten, og staten beskrives altså som det "Högre Än-
damålet," hvis store bogstaver indikerer, at den indtager den plads, som
før var religionens. Når Boyes roman således bevæger sig mellem to poler
af religiøst sprog, er den forskel, der artikuleres mellem dem, at statens
højeste mål er organisering og kollektivitet, hvor alternativet stræber efter
det, som kommer inde fra individerne: nysgerrighed, lyst, intimitet, tillid,
kærlighed. Den indre tilstand beskrives som organisk og livfuld, den ydre
kollektivitet som stiv og død. Og dog er fællesskabet også et vigtigt para-
meter i alternativet. Det er ikke individualitet som atomisering, men et
fællesskab bygget på andre sociale former, om end det fremstilles som en
meget tidlig fase af et sådant fællesskab.

Moderen som stat og staten som moder beskrives således i forbindelse
med Verdensstaten hovedsageligt gennem den praktiske omsorg – mad
på bordet, klæder på kroppen, opdragelse og socialisering – samt gennem
den incestuøst kontrollerende rolle, som staten indtager i sin overvåg-

ningspraksis og i diskursen om mistillid. Omvendt præsenterer modbilledet nogle andre moderlige kvaliteter, nemlig det organiske og frugtbare, det åbne, tillidsfulde møde og et forsøg på at fremelske vilkårene for den uforbeholdne kærlighed, som moderen også gerne repræsenterer (Jung 82, 92). I en ofte citeret bemærkning, som Linda gør halvt i søvne efter sin sidste tale, håber hun, at en ny verden kan "växa fram (...) av sådana som er mödrar – antingen de är män eller kvinnor, och antingen de har fött barn eller inte" (Boye 142). Det skal altså vokse frem organisk, og det moderlige er her en kvalitet – på tværs af køn og roller – snarere end en funktion. I Zamjatins *Vi* finder vi en parallel gennem en tredje moderskikkelse, som narrativet præsenterer. Hun er ligesom portnersken en gammel kone, der vogter en bygning, nemlig det Gamle Hus. Denne ældgamle kone forbindes med ubetinget kærlighed, og hendes ledemotiv er strålende rynker (Zamjatin 30, 98). Henimod slutningen af romanen konfronteres D-503 med Velgørerer – som er diktator-guden i bogen – og bryder ud i gråd, dog uden at forstå dette selv; han registrerer blot, at hans ansigt er vådt. Og så ønsker han sig en mor som i gamle dage, en som ser hans smerte og hans menneskelighed, og her dukker "hendes sammengroede rynkede, gammelkonelæber" op igen (Zamjatin 218).

Tager man flertydigheden i moderrollen alvorligt i disse narrativer, så kritiserer de ikke, at staten udfylder en moderfunktion. Snarere gør statens udvidede rolle som omsorgsgiver og aktør i familiepolitikken og det reproduktive arbejde, samt den psykoanalytiske projektion af en moderrolle på staten, at kritikken med fordel kan betjene sig af det psykoanalytiske register. Netop en sådan analyse bidrager til at forstå statens rolle og magt i borgernes liv og fremhæver, at det forældreoprør, der i klassisk forstand ses som en overgang til voksenrollen, ligeledes må rettes mod staten, dens økonomiske modeller og den ideologi, den promoverer. Ligesom moderarketyper kan skifte mellem den kærlige og den frygtelige mor, så kan staten skifte mellem omsorgsgiver og incestuøs kontrollant af de mest intime sfærer. Det lidt romantiserede modbillede i *Kallocain* rejser i denne kontekst et spørgsmål om, hvordan en socialitet og en kollektivitet – måske endda med tiden en stat – der har tilliden og kærligheden som kerne, kan tage form. I en lidt mindre romantiseret version stiller dystopiernes

kritik af den økonomiske videnskabs udvikling et spørgsmål om, hvordan vi kan skabe økonomiske modeller med mindre ensretning og kontrol, og mere plads til de andre moderlige værdier på tværs af køn: omsorg, tillid, åbenhed; med plads til at "vara som man vill".

SIGNE LETH GAMMELGAARD, postdoc, Göteborgs Universitet. Hendes forskning centrerer sig om krydsfeltet mellem litteraturhistorie og økonomi. Artiklen er en del af hendes tidligere postdoc-projekt på Lunds Universitet, hvor den anti-totalitære mellemkrigsdystopi undersøges i konteksten af den tidlige velfærdsøkonomi med fokus på produktion, reproduktion og konsumtion.

BØRNEFABRIKKEN

Mellemkrigsdystopiens kritik af den spæde velfærdsstat

In this article, I analyze the maternal relationship between citizen and state in the interwar dystopia with a focus on Karin Boye's *Kallocain*. I contextualize through the economic discussions in the period, as well as briefly outline international parallels through two other dystopias from the period, from UK and Soviet Russia respectively. By engaging the psychoanalytic notion of the mother-complex, I discuss how the state in *Kallocain* provides materially for its inhabitants, as well as the way the protagonist has internalized the state's demands, and I analyze the consequences of such a relationship. Finally, I examine *Kallocain*'s portrayal of an alternative life form and collectivity and how this relates to a notion of maternal love.

KEYWORDS

DA: Kallocain, Karin Boye, mellemkrigsdystopi, velfærdsstat, økonomisk kritik, morstat
EN: Kallocain, Karin Boye, Interwar Dystopia, Welfare State, Economic Criticism, Mother State

LITTERATUR

Backhouse, Roger E., og Keith Tribe. "Economic Thought and Ideology in Britain, 1870-2010." *The Cambridge Economic History of Modern Britain, Volume II: 1870 to the Present. Volume 2.*, redigeret af Roderick Floud et al., New edition. London og New York: Cambridge University Press, 2014, s. 506-28.

- Barnett, Vincent. *E. E. Slutsky as Economist and Mathematician: Crossing the Limits of Knowledge*. Routledge, 2011. Routledge Studies in the History of Economics 128.
- Björck, Henrik. *Folkhemsbyggare*. Atlantis, 2008.
- Bland, Lucy, og Lesley Hall. "Eugenics in Britain: The View from the Metropole." *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*, redigeret af Philippa Levine og Alison Bashford, Oxford University Press, 2010. Oxford Handbooks. soeg.kb.dk, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195373141.013.0012>.
- Borch-Jacobsen, Mikkel. "The Oedipus Problem in Freud and Lacan." *Critical Inquiry*, oversat af Douglas Brick, vol. 20, nr. 2, Jan. 1994, s. 267-82. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1086/448711>.
- Boye, Karin. *Kallocain*. Bonnier, 1981.
- Carlson, Allan C. *The Swedish Experiment in Family Politics: The Myrdals and the Interwar Population Crisis*. Transaction Publishers, 1990.
- Carlson, Benny. *Swedish Economists in the 1930s Debate on Economic Planning*. 1st ed. 2018, Springer International Publishing: Imprint: Palgrave Pivot, 2018. Palgrave Studies in Economic History. Library of Congress ISBN, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-03700-0>.
- Charman, Helen. *Mother State: A Political History of Motherhood*. Allen Lane, an imprint of Penguin Books, 2024.
- Claeys, Gregory. *Dystopia: A Natural History: A Study of Modern Despotism, Its Antecedents, and Its Literary Diffractions*. First edition, Oxford University Press, 2017.
- Collins, Christopher. "Zamyatin's We as Myth." *Zamyatin's "We": A Collection of Critical Essay*, redigeret af Gary Kern, Ardis, 1988, s. 70-79.
- Erlanson, Erik. "Karin Boye och livets normalitet. Biopolitik, kulturpolitik och svensk litterär modernism." *Konferenser*, redigeret af Erik Erlanson et al., vol. 111, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 2024, s. 189-204. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.62077/3E86DD.KEP4SO>.
- Gammelgaard, Signe Leth. "Engineering the Welfare State: Economic Thought as Context to Boye's Kallocain and Huxley's Brave New World." *Utopian Studies*, vol. 34, nr. 3, Nov. 2023, s. 436-57. scholarlypublishingcollective.org, <https://doi.org/10.5325/utopianstudies.34.3.0436>.
- Gottlieb, Erika. *Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial*. McGill-Queen's University Press, 2001.
- Hammarström, Camilla. *Karin Boye*. Natur & Kultur, 1997. Litterära profiler.
- Horan, Thomas. *Desire and Empathy in Twentieth-Century Dystopian Fiction*. Springer International Publishing AG, 2018. Palgrave Studies in Utopianism.
- Jung, Carl Gustav. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Oversat af Richard Francis Carrington Hull, Routledge & Kegan Paul, 1959. The Collected Works of C. G. Jung, 9.1.
- Kevles, Daniel J. *In the Name of Eugenics: Genetics and the Uses of Human Heredity*. 1st Harvard University Press pbk. red, Harvard University Press, 1995.
- Klingborg, Johan. *Verkar Film: 1930-Talslitteraturen i Det Svenska Filmnätverket*. Lunds universitet, Media-Tryck, 2024.

- Löfgren, Ingeborg. "Levd Skepticism i Karin Boyes Kallocain." *Tidskrift För Litteraturvetenskap*, vol. 54, nr. 2, feb. 2025. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.54797/tfl.v54i2.23536>.
- Macaulay, Rose. *What Not: A Prophetic Comedy*. With Sarah Lonsdale, Handheld Press, 2019. Handheld Classic 7.
- Matejicka, Anton. "Totalitarian Systems and Their Peaceful Alternatives in Karin Boye's Kallocain and Olga Ravn's The Employees." *World Literature Studies*, vol. 16, nr. 4, Dec. 2024, s. 93-103. University of Vienna, <https://doi.org/10.31577/WLS.2024.16.4.7>.
- McDuff, David. "Introduction." *Kallocain*, by Karin Boye, 1st edition, Penguin, 2019, s. vii-xvi.
- Myrdal, Alva. "Kollektiv bostadsform." *Tiden* [Stockholm], vol. 24, nr. 10, 1932, s. 601-08.
- Qin, Duo. *The Formation of Econometrics: A Historical Perspective*. 1st ed., Oxford University Press, 1997. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1093/0198292872.001.0001>.
- Rosenqvist, Barbro Gustafsson. *Att skapa en ny värld: samhällssyn, kvinnoösyn och djuppsykologi hos Karin Boye*. Carlssons, 1999.
- Rösing, Lilian Munk. "At Frigøre (Sig Fra) Mors Begær – Om Lars von Triers Antichrist." *Slagmark - Tidsskrift for Idéhistorie*, nr. 61, marts 2018, s. 153-64. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.7146/sl.voi61.104065>.
- Soboleva, Maja. "The Concept of the 'New Soviet Man' and Its Short History." *Canadian-American Slavic Studies*, vol. 51, nr. 1, 2017, s. 64-85. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1163/22102396-05101012>.
- Svedjedal, Johan. *Den nya dagen gryr: Karin Boyes författarliv*. Wahlström & Widstrand, 2017.
- Tivenius, Karin, and Jan C. Bouman. "Kallocain. Karin Boyes Mardröms-Autobiografi. En Litterär-Psykologisk Analys." *Edda*, vol. 61, 1961, s. 177-205.
- Vaingurt, Julia. "Human Machines and the Pains of Penmanship in Yevgeny Zamyatin's *We*." *Cultural Critique*, vol. 80, nr. 1, 2012, s. 108-29. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1353/cul.2012.0011>.
- Zamjatin, Jevgenij. Vi. Oversat af Lotte Jansen, med Kristoffer Møllegaard, 1. udgave. 1. oplag, Kosmos, 2017.